

IMPLEMENTACJA KONWENCJI O PRAWACH DZIECKA – lata 2002-2005

Działania Rzecznika Praw Dziecka w latach 2002-2005 w obszarach wskazanych przez Komitet Praw Dziecka w Raporcie na temat przestrzegania praw dziecka w Polsce (Nr CRC/C/15/Add.194 z dnia 4 października 2002 r.)

Rzecznik Praw Dziecka, stosownie do art. 1 ust. 2 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka¹, prowadzi stały monitoring stanu przestrzegania praw dziecka, określonych w Konwencji o Prawach Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r.². Jednym z elementów tego monitoringu jest analiza wniosków końcowych, formułowanych przez Komitet Praw Dziecka w odniesieniu do raportów z realizacji Konwencji, przedkładanych przez Rząd RP (zgodnie z art. 44 Konwencji). Analiza ta służy Rzecznikowi do podejmowania działań i inicjatyw na rzecz ochrony praw dziecka.

W roku 2002³ Komitet Praw Dziecka zwrócił uwagę na następujące problemy związane z przestrzeganiem praw dziecka w Polsce:

1. Rozwarstwienie regionalne oraz poszerzenie sfery ubóstwa powodujące pogorszenie opieki społecznej i poziomu życia wielu rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. (pkt 8 wniosków końcowych Komitetu Praw Dziecka)

Rzecznik wielokrotnie wskazywał w przedkładanych Parlamentowi *Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka* na stale rosnący problem biedy wśród dzieci i związany z tym wzrost liczby dzieci bez zabezpieczenia socjalnego.

Jak wynika z danych UNICEF zaprezentowanych w dniu 1 września 2004 r. co trzecią osobą w Polsce żyjącą poniżej minimum egzystencji jest dziecko. Problematyka biedy była jednym z wiodących tematów Ogólnopolskiego Szczytu w Sprawach Dzieci zorganizowanego przez Rzecznika w maju 2003 r. Podczas obrad wskazano na dramatycznie poszerzający się zakres biedy. W dwóch województwach – świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim stopa biedy wśród dzieci przekroczyła 40%, w czterech – podkarpackim, kujawsko-pomorskim, podlaskim i lubuskim – stopa ta przekroczyła 30%. Tak wysokie wskaźniki biedy świadczą o tendencji, polegającej na utrwalaniu się biedy międzypokoleniowej, co wkrótce może stanowić główną barierę rozwoju naszego kraju. Mając świadomość, że zasięg biedy jest zdecydowanie większy wśród dzieci niż wśród dorosłych – uczestnicy Szczytu uznali, że potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego dziecka i rodziny wymaga opracowania i wdrożenia Narodowego Programu Zwalczenia Ubóstwa i Wykluczenia Społecznego Dzieci i Młodzieży.

Rzecznik Praw Dziecka już w 2002 r. zwrócił się do Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego o przeprowadzenie szczegółowych badań dotyczących skali problemu biedy wśród polskich dzieci. Wyniki tych prekursorskich badań zostały zaprezentowane na konferencji „*Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych*”,

¹ Dz. U. Nr 6, poz. 69

² Dz. U. z 1991 r. nr 120, poz. 526 z późn. zm.

³ Wówczas został złożony przez Polskę ostatni Raport z realizacji postanowień Konwencji o Prawach Dziecka.

która odbyła się w dniu 2 grudnia 2002 r. Zamieszczono je również w publikacji pokonferencyjnej pod tym samym tytułem.

2. Należy kontynuować i ukończyć proces wycofania wszystkich zastrzeżeń i deklaracji złożonych przez Polskę do Konwencji o Prawach Dziecka. (pkt 9-10)

W 2002 r. Rzecznik Praw Dziecka wnioskował do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o wycofanie zastrzeżeń i deklaracji złożonych przez Polskę do Konwencji o Prawach Dziecka⁴.

W nawiązaniu do wyżej wskazanego wystąpienia Rzecznik zwrócił się ponownie do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w grudniu 2004 r.⁵ o rozważenie zasadności wycofania przez Rzeczpospolitą Polską zastrzeżeń do art. 7 i art. 38 oraz deklaracji do art. 12-16 i art. 24 ust. 2 lit. f Konwencji o Prawach Dziecka. Rzecznik poprosił o przekazanie informacji o działaniach podjętych w tej sprawie, a swoje wystąpienie skierował również do wiadomości Ministra Spraw Zagranicznych.

Minister Edukacji Narodowej i Sportu poinformował Rzecznika⁶, że prowadzone są prace nad przygotowaniem dokumentów rządowych w sprawie przedłożenia Sejmowi RP projektu ustawy o wycofaniu przez Rzeczpospolitą Polską zastrzeżeń oraz deklaracji złożonych do Konwencji o Prawach Dziecka. **W lutym 2005 r.** projekty dokumentów rządowych w przedmiotowej sprawie zostały skierowane do uzgodnień międzyresortowych oraz do Rzecznika Praw Dziecka. Niestety projekt ustawy o wycofaniu przez Polskę ww. zastrzeżeń i deklaracji złożonych do Konwencji nie został skierowany przez poprzedni Rząd pod obrady Sejmu RP IV kadencji.

3. Brak całkowitej zgodności krajowego ustawodawstwa z zasadami i postanowieniami Konwencji, szczególnie w obszarach: wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich, sytuacji samotnych dzieci ubiegających się o status uchodźcy, wykorzystywania seksualnego dzieci. (pkt 11-12)

1) Zgodnie z art. 37 i 40 Konwencji, zapewniającymi ochronę dziecka, jako sprawcy przestępstwa Rzecznik Praw Dziecka odnosił się do tej kwestii w swoich *Informacjach za rok 2002, 2003 oraz 2004* zwracając uwagę na stan przestrzegania praw nieletnich sprawców czynów karalnych w naszym kraju.

Ponadto Rzecznik Praw Dziecka uczestniczył **we wrześniu 2005 r.** w spotkaniu w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, na którym przedstawiciele Ministerstwa Sprawiedliwości prezentowali przygotowywany projekt *Kodeksu nieletnich*. Kodeks miałby regulować całość zagadnień związanych z reakcją organów państwa na ujemnie oceniane zachowania nieletnich, a zatem rezygnuje z odsyłania do innych ustaw, co w stosunku do obecnie obowiązującej ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich⁷, w której taka technika legislacyjna znalazła szerokie zastosowanie, wywołuje uzasadnioną krytykę. Podmiotowy zakres stosowania *Kodeksu* wyznacza art. 1 oraz art. 2 § 1, z których wynika definicja „nieletniego”. Już sama definicja różni się od przyjętej w obowiązującej ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich przede wszystkim tym, że ogranicza krąg osób „nieletnich” do takich małoletnich, którzy ukończyli lat 10, a nie ukończyli lat 18.

⁴ Pismo z dnia 17 czerwca 2002 r., RPD/BA/30-16/02/MK

⁵ Pismo z dn. 10 grudnia 2004 r., ZBA-071-67/04/KC/MP

⁶ Pismo z dn. 30 grudnia 2004 r., DWM-2-0856/227/AS/04.

⁷ Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 z późn. zm.

Projekt *Kodeksu nieletnich* znajduje się obecnie na etapie prac wewnątrzresortowych w Ministerstwie Sprawiedliwości.

- 2) W oparciu o art. 2 Konwencji, gwarantujący ochronę dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji Rzecznik Praw Dziecka stara się wpływać na poprawę sytuacji dzieci cudzoziemców, w szczególności dzieci porzuconych przez rodziców, lub których rodzice przebywają w Polsce nielegalnie. W 2004 r. przedstawiciele Rzecznika nawiązali w tej sprawie kontakt z Urzędem do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców i zadeklarowali podjęcie współpracy, która przyczyni się do skuteczniejszego monitorowania sytuacji dzieci cudzoziemskich oraz pozwoli uniknąć niekorzystnych dla nich rozwiązań prawnych. **W 2005 r.** pracownicy Biura Rzecznika przeprowadzili wizytacje w 5 wybranych ośrodkach pobytowych dla cudzoziemców w Polsce. Celem tych wizytacji było dostarczenie informacji na temat stanu przestrzegania praw dzieci w ww. ośrodkach oraz na temat szczególnych problemów występujących w badanych placówkach. Wśród najistotniejszych problemów, związanych z pracą zwizytowanych ośrodków wymienić należy:
1. Brak zapewnienia odpowiednich warunków do rekreacji fizycznej, wypoczynku, spędzania czasu.
 2. Trudności związane z organizacją edukacji dla dzieci.
 3. Problemy zdrowotne dzieci.
 4. Niezadowalająca jakość warunków mieszkaniowych.
- Liczba dzieci (0-18 lat) przebywających w ośrodkach pobytowych dla cudzoziemców wynosiła 1547 (**stan na dzień 20 maja 2005 r.**). Warto podkreślić, że pośród nich znajdowało się 10 małoletnich cudzoziemców bez opieki⁸. Z szczegółowymi danymi o liczebności poszczególnych narodowości z podziałem na wiek dzieci można zapoznać się w raporcie opracowanym przez Biuro Rzecznika Praw Dziecka.⁹
- 3) W roku 2004 Rzecznik Praw Dziecka skierował szereg wystąpień generalnych do: Prezesa Rady Ministrów¹⁰, Ministra Sprawiedliwości¹¹ oraz Przewodniczącego Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach¹², dotyczących problematyki zwalczania wszelkich form wykorzystywania seksualnego dzieci. Propozycje Rzecznika, miały na celu pełniejszą ochronę dzieci przed tym procederem i wykraczały daleko poza dotychczasowe regulacje kodeksowe. Wszystkie propozycje Rzecznika (poza podwyższeniem wieku małoletniego do lat 18 w art. 200 oraz 202 § 2 i 4 kk) zostały wykorzystane i wprowadzone do poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks karny oraz Kodeks karny wykonawczy¹³.

⁸ 7 dzieci z Ukrainy, Somalijczyk, Afgańczyk i Pakistańczyk. Dzieci te przebywały w Domu Dziecka nr 11 w Warszawie.

⁹ Informacja ogólna nt. ośrodków pobytowych dla cudzoziemców w Polsce oraz wizytacji przeprowadzonych w wybranych ośrodkach (czerwiec, 2005) jest dostępna na stronie www.brpd.gov.pl w kronice wydarzeń z 2005 r.

¹⁰ ZBA-500-24/04/MKr, ZBA-500-20/04/MD/TR.

¹¹ ZBA-500-26/04/MP.

¹² ZBA-070-40/04/MP.

¹³ M.in. wprowadzenie możliwości orzeczenia przez Sąd bezterminowo zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej w przypadku przestępstw popełnionych z pobudek seksualnych; obligatoryjność orzeczenia w określonych

W pracach Podkomisji nadzwyczajnej ds. przedmiotowego projektu ustawy od lipca 2004 r. do maja 2005 r. uczestniczyła przedstawicielka Rzecznika. **W dniu 27 lipca 2005 r.** Sejm uchwalił niniejszy projekt ustawy.¹⁴

Inicjatywy Rzecznika na rzecz przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci, w tym konferencja prasowa: „Jak skutecznie walczyć z pedofilią?”, zorganizowana w dniu 15 lipca 2004 r. w Biurze Rzecznika (podczas której Przewodnicząca Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Minister Sprawiedliwości wyrazili wolę wspólnych działań na rzecz wprowadzenia zmian w kodyfikacjach, przeciwdziałających temu zjawisku) spowodowały efekt w postaci wprowadzenia zmian do polskiego kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego oraz kodeksu karnego wykonawczego, istotnych dla wzmocnionej ochrony dzieci przed przestępstw wykorzystywania seksualnego.

4. Brak koordynacji działań i programów na rzecz dzieci realizowanych przez różne ministerstwa oraz instytucje publiczne na różnych szczeblach, w tym niewystarczające środki finansowe, kadrowe i materialne dla Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu na działania w zakresie konsultacji i koordynacji międzyresortowych. (pkt 13-14).

W dniu 27 stycznia 2003 r. Rzecznik wspólnie z Rzecznikiem Spraw Obywatelskich wystąpił do Prezesa Rady Ministrów o stworzenie w strukturach Rządu jednego silnego ośrodka koordynacji realizacji polityki społecznej, dotyczącej dziecka i rodziny.

Ponadto w *Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka z 2004 r.* Rzecznik podkreślił, iż wciąż brakuje w naszym kraju koordynacji działań instytucji publicznych na rzecz dzieci.

Aktualna pozostaje zatem uwaga o braku jednego ośrodka koordynacji działań i programów na rzecz dzieci realizowanych przez administrację rządową oraz inne instytucje publiczne na różnych szczeblach.

5. Słaba w stosunku do potrzeb pozycja niezależnego monitoringu przestrzegania praw dziecka, z czym wiążą się: konieczność zapewnienia Rzecznikowi Praw Dziecka Środków wystarczających na wykonywanie jego obowiązków, wzmocnienie roli Najwyższej Izby Kontroli, potrzeba zacieśnienia współpracy rządu z organizacjami pozarządowymi - także w sferze implementacji postanowień Konwencji. (pkt 15-16).

Odkąd utworzona została w naszym kraju instytucja Rzecznika Praw Dziecka tj. od roku 2000 – Rzecznik wielokrotnie zwracał uwagę Sejmu i Senatu na szeroki zakres działań, które prowadzi i konieczność ich odpowiedniego zabezpieczenia finansowego.

6. Zmniejszenie nakładów budżetowych przeznaczanych na ochronę i promocję praw dziecka na poziomie krajowym i lokalnym oraz na przewycięzanie

przypadkach o przymusowym leczeniu sprawcy takich przestępstw, a w niektórych przypadkach o umieszczeniu w zamkniętym zakładzie po odbyciu kary.

¹⁴ ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 163, poz. 1363). Ustawa weszła w życie z dniem 26 września 2005 r.

nierówności w sferze świadczeń na rzecz dzieci pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi, z czym wiąże się w szczególności postulat wzmocnienia, w maksymalnym zakresie posiadanych środków, samorządów w celu równomiernej realizacji ekonomicznych, społecznych i kulturalnych praw dzieci na całym obszarze kraju. (pkt 17-18).

1) Zgodnie z art. 17 i 42 Konwencji, które gwarantują dziecku swobodę otrzymywania i pozyskiwania informacji, w tym informacji o przysługujących mu prawach – Rzecznik Praw Dziecka, pomimo dysponowania niewielkimi środkami finansowymi, prowadzi szerokie działania popularyzacyjne, które są szeroko prezentowane w corocznej *Informacji Rzecznika Praw Dziecka o działalności wraz z Uwagami o stanie przestrzegania praw dziecka w Polsce przekazywanej do Sejmu i Senatu RP*; ¹⁵ Po zapoznaniu się z nią posłów i senatorów jest ona również każdego roku podawana do wiadomości publicznej poprzez publikację w formie książkowej oraz umieszczenie na stronie internetowej Rzecznika Praw Dziecka.

2) Rzecznik Praw Dziecka był jednym z inicjatorów programu „Likaon – przeciw bezradności młodzieży”, który realizowano w 2003 i 2004 roku. Cel tego programu to redukcja zjawisk marginalizacji dzieci i młodzieży poprzez tworzenie szerokich koalicji budujących programy dla takich skupisk jak: środowiska wielkomiejskie, miasta powiatowe, małe (gminne) miasta, obszary wiejskie. Program koncentrował się na znalezieniu dróg praktycznych rozwiązań dla każdego z tych typów skupisk. Edycja 2003 była skierowana do środowisk wielkomiejskich. Program był realizowany przez Rzecznika Praw Dziecka i Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Społecznych „Asocjacje”, przy współpracy Ministerstwa Polityki Społecznej oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu. Składał się z cyklu lokalnych debat i konferencji, których zwieńczeniem w pierwszym etapie była zorganizowana w dniu 1 grudnia 2003 r. ogólnopolska konferencja w siedzibie Parlamentu RP.

- 7. Niewielka ilość danych oraz fragmentaryczna ich systematyzacja powodujące brak pełnego opisu sytuacji w poszczególnych obszarach objętych Konwencją. Komitet zaleca w związku z tym stworzenie takiego systemu bieżącego gromadzenia danych, który w pełni odzwierciedlałby sytuację poszczególnych grup dzieci np. należących do mniejszości narodowych lub etnicznych. System ten powinien obejmować wszystkie dzieci do 18 roku życia, ze szczególnym uwzględnieniem danych dotyczących dzieci, które w wyjątkowym stopniu narażone są na traktowanie mogące naruszać przysługujące im prawa. (pkt 19-20).**

Rzecznik Praw Dziecka w dniu 24 grudnia 2003 r. wystąpił do Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej¹⁶ w sprawie zapewnienia w programach badań statystycznych pełnego obrazu dziecka (odrębnej kategorii statystycznej „dziecko” - w ujęciu definiowanym przez ustawę o Rzeczniku Praw Dziecka tj. od poczęcia do 18 roku życia). W wyniku tego wystąpienia Minister Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej zobowiązał w dniu 6 stycznia 2004 r. Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego¹⁷ do podjęcia działań, które umożliwią Polsce wywiązanie się z tego zalecenia Komitetu Praw Dziecka.

¹⁵ *Informacja za rok 2004* – dostępna na stronie www.brpd.gov.pl

¹⁶ ZBA-500-37/03/MK

¹⁷ DAE/VIII-073-W/K-21/2004

Podkreślając wagę tego zagadnienia, Rzecznik Praw Dziecka wraz z Głównym Urzędem Statystycznym wydali publikację pt. „Dzieci w Polsce”, przygotowaną na Ogólnopolski Szczyt w Sprawach Dzieci (23-24 maja 2003 r.). Publikacja prezentuje szczegółowe dane statystyczne o sytuacji demograficznej dzieci i młodzieży w Polsce w latach 1990 –2002.

Przedstawiony Rzecznikowi w styczniu 2005 r. przez Wiceprezesa Głównego Urzędu Statystycznego¹⁸ wstępny projekt „Program badań statystycznych statystyki publicznej za rok 2006” zawiera propozycje badań i statystyk, które dotyczą dziecka i rodziny w wielu nowych nieujmowanych dotąd aspektach.

Rzecznik Praw Dziecka w swoim wystąpieniu z dnia 11 kwietnia 2005 r. do Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego¹⁹ podkreślił, iż interesuje go kompleksowe ujmowanie zjawisk dotyczących dzieci, np. w kategoriach: niepełnosprawność, syndrom dziecka maltretowanego, zjawisko przemocy, marginalizacja, bieda, nierealizowanie obowiązku szkolnego i obowiązku nauki oraz inne zjawiska związane z dzieckiem jako osobą do ukończenia 18 roku życia. W ocenie Rzecznika, więcej uwagi należy poświęcić także kwestii monitoringu zdrowia dzieci. Ważnym elementem polityki społecznej jest także informacja o nakładach budżetowych dotyczących dzieci. Statystyki w tym zakresie pozwalają na skuteczne monitorowanie i ocenę polityki państwa. Doceniając korzystne zmiany w **planowanym programie badań statystycznych na 2006 r.** Rzecznik zwrócił jednocześnie uwagę na konieczność dalszych prac nad wyodrębnieniem w statystykach publicznych kategorii dziecka w rozumieniu ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka.

8. Niewystarczające włączenie organizacji pozarządowych do rządowych działań na rzecz realizacji Konwencji o Prawach Dziecka. (pkt 21-22).

Szczególłą wagę Rzecznik Praw Dziecka przywiązuje do współpracy z organizacjami pozarządowymi. Równoległe z Ogólnopolskim Szczytem w Sprawach Dzieci Rzecznik zorganizował w maju 2003 r. Ogólnopolskie Forum Organizacji Pozarządowych, które wniosło swój wkład do dokumentu końcowego Szczytu „Polska dla dzieci”.

Każdego roku odbywają się posiedzenia Rady Opiniodawczo-Doradczej Organizacji Pozarządowych przy Rzeczniku Praw Dziecka.

W 2004 r. tematem posiedzeń była m.in. budowa Narodowego Planu Działania na Rzecz Dzieci. Rada ta wraz z Opiniodawczo-Doradcą Radą Naukową przy Rzeczniku Praw Dziecka zgłosiły blisko 200 uwag merytorycznych do rządowego projektu Narodowego Planu na Rzecz Dzieci, które to uwagi wraz ze stanowiskiem Rzecznika Praw Dziecka zostały przekazane w czerwcu 2004 r. Ministrowi Edukacji Narodowej i Sportu, odpowiedzialnemu za budowę przedmiotowego Planu. Narodowy Plan Działania na Rzecz Dzieci 2004-2012 „Polska dla dzieci” został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 27 lipca 2004 r. Dokument powstał we współpracy administracji rządowej z organizacjami pozarządowymi oraz Polskim Komitetem Narodowym UNICEF i Biurem Rzecznika Praw Dziecka.

9. Brak wystarczającej wiedzy o Konwencji i zawartych w niej prawach po stronie dzieci, osób zawodowo zajmujących się dziećmi, rodziców oraz opinii publicznej, w związku z czym istnieje konieczność rozpoczęcia systematycznej oraz intensywnej edukacji i szkolenia w tym zakresie. (pkt 23-24).

¹⁸ Nr OB.-01-401-7/2005 z dnia 14 stycznia 2005 r.

¹⁹ Nr ZBA/071-4/05/KB

Działania Rzecznika w zakresie popularyzacji praw dziecka są każdego roku prezentowane w *Informacji Rzecznika* w rozdziale, poświęconemu tej problematyce.

Od momentu powołania - Rzecznik Praw Dziecka prowadzi szeroką akcję informacyjną na temat działalności Biura Rzecznika Praw Dziecka i realizowanych przez tę instytucję celów. Działania te polegają na systematycznym kolportażu materiałów własnych (informator, ulotki – także w języku angielskim, inne publikacje), przekazie informacji za pośrednictwem mediów oraz organizowaniu spotkań i udziale w konferencjach krajowych i zagranicznych.

Szczególnie ważne dla popularyzacji praw dziecka w Polsce jest upowszechnienie Konwencji o Prawach Dziecka. W 2004 roku Rzecznik uczynił to za pośrednictwem dwóch publikacji: pełnego tekstu Konwencji wydanej w formie kolorowej, ilustrowanej broszury – skierowanej do młodzieży oraz krótkiego opracowania zasadniczych postanowień Konwencji wydanej w formie niewielkich rozmiarów „ściąg” – dostosowanej do potrzeb dzieci młodszych. Obie publikacje okazały się bardzo przydatnym, komunikatywnym elementem promocji praw dziecka i cieszyły się dużym zainteresowaniem podczas spotkań z dziećmi, młodzieżą oraz osobami dorosłymi.

W roku 2004 podjęto inicjatywę utworzenia w siedzibie Rzecznika Centrum Promocji Praw Dziecka, gdzie zajęcia warsztatowe z aktywnym udziałem dzieci prowadzone byłyby w sposób planowy i systematyczny. Niestety brak środków finansowych uniemożliwił kontynuację projektu.

Prawa dziecka promowane są również w Internecie. Funkcjonują dwie strony Rzecznika: www.brpd.gov.pl oraz www.strefamlodych.pl.

Popularyzacji praw dziecka służyły konferencje zorganizowane lub współorganizowane przez Rzecznika Praw Dziecka w 2005 r.

Dopełnieniem popularyzatorskiej działalności były liczne bezpośrednie spotkania Rzecznika Praw Dziecka z dziećmi, młodzieżą i wychowawcami oraz udział w konferencjach i debatach poświęconych prawom dziecka.

10. Brak jednoznacznego określenia minimalnego wieku, po przekroczeniu którego dzieci podlegają odpowiedzialności karnej. Analizując polskie ustawodawstwo Komitet postuluje, aby wiek ten wynosił 13 lat. (pkt 25-26).

Zgodnie z art. 1 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich przepisy jej stosuje się w zakresie postępowania w sprawach o czyny karalne - w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17, zatem granica wieku po przekroczeniu, którego dziecko ponosi odpowiedzialność karną wynosi 13 lat.

Ponadto przepisy ww. ustawy stosuje się w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji - w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18, natomiast w zakresie wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych - w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

Jak wspomniano w pkt 3.1 definicja „nieletniego” przyjęta w projekcie *Kodeksu Nieletnich* różni się ona od przyjętej w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich przede wszystkim tym, że ogranicza krąg osób „nieletnich” do takich małoletnich, którzy ukończyli lat 10, a nie ukończyły lat 18. Wyznaczenie, dotąd nie oznaczonej ustawowo, generalnej dolnej granicy nieletniości uzasadniane jest przez

projektodawcę (Ministerstwo Sprawiedliwości) tym, że dopiero w wieku ok. 9-10 lat człowiek zaczyna pojmować znaczenie norm, początkowo moralnych, a w miarę rozwoju także innych, w tym prawnych. Dopiero od tego wieku jednostka może rozumieć, że jest kimś (podmiotem), kto ma określone prawa i obowiązki, dopiero zatem wtedy celowe może być podejmowanie prób interweniowania w proces wychowawczy przy założeniu, iż ma się do czynienia z podmiotem świadomym uczestniczenia w tym procesie. Oczywiście, im młodszy jest nieletni, tym owa świadomość może być mniej rozwinięta, z czym organy prowadzące postępowanie muszą się liczyć. Podnoszenie dolnej granicy nieletniości do wieku 12-13 lat jest zdaniem projektodawcy niecelowe ze względu na obniżanie się w naszym kraju wieku popełniania czynów zabronionych do 10-11 lat. Za konieczne uznano natomiast obniżenie wieku nieletniości w postępowaniu wykonawczym z 21 (stan obecny) do 18 lat, co w istocie oznacza, że nieletni nie będą mogli (w zasadzie) przebywać w zakładzie poprawczym dłużej niż do ukończenia 18 lat.

11. Niewystarczające działania na rzecz eliminacji wszelkich form dyskryminacji dotyczącej pewne grupy dzieci, w tym dzieci żyjące w instytucjach wychowawczych, dzieci niepełnosprawne, pochodzące z ubogich rodzin, chore na HIV/AIDS. Dyskryminacja ta ujawnia się przede wszystkim w takich dziedzinach jak: opieka zdrowotna, edukacja, świadczenia socjalne, brak odpowiedniej ochrony ze strony policji w sytuacji zagrożenia przemocą na tle rasowym. (pkt 27-29).

W zakresie ochrony dzieci żyjących w instytucjach wychowawczych Rzecznik podjął w 2003 r. wspólnie z Instytutem Spraw Publicznych projekt badawczy „*Od instytucjonalnych do rodzinnych form opieki zastępczej nad dzieckiem*”. W wyniku badań ankietowych przeprowadzonych wśród powiatowych centrów pomocy rodzinie powstał raport, który dokonuje diagnozy stanu opieki zastępczej „na półmetku” wdrażania reformy systemu opieki nad dzieckiem. Raport w formie publikacji książkowej został zaprezentowany w dniu 30 marca 2004 r. konferencji naukowej, poświęconej omówionej problematyce. Rzecznik Praw Dziecka we współpracy z Instytutem Spraw Publicznych w 2004 r. kontynuował projekt badawczy dotyczący przekształcania instytucjonalnego systemu opieki nad dziećmi. Efektem badań jest kolejny raport pt.: „*W kierunku rodzinnych form opieki zastępczej nad dziećmi*” podsumowujący stan opieki zastępczej nad dzieckiem w Polsce w świetle standardów prawa międzynarodowego i założeń reformy realizowanej od 2000 roku.

W 2005 r. opracowywany jest w Biurze Rzecznika Praw Dziecka raport w sprawie opieki nad dziećmi ze specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych.

Rzecznik prowadzi szereg działań na rzecz ochrony praw dzieci niepełnosprawnych. Zostały one szczegółowo przedstawione w rozdziale „Prawa dzieci niepełnosprawnych” *Informacji* za rok 2004.

Działania Rzecznika przeciwko poszerzającemu się zjawisku biedy wśród dzieci w naszym kraju zostały omówione powyżej w pkt. 1.

Rzecznik zwracał również uwagę w swoich postulatach do sprawozdań polskiego Rządu z wykonywania przez Polskę postanowień Europejskiej Karty Społecznej, Konwencji Nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy, Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych na sytuację dzieci wykorzystywanych do najgorszych form pracy, w tym do żebrania na ulicach polskich miast.

Eliminacji zakażeń HIV/AIDS wśród dzieci, poświęcony jest obszerny pkt B obszaru „Promowanie zdrowego trybu życia” w dokumencie Narodowy Plan Działań na Rzecz Dzieci 2004 – 2012 „Polska dla dzieci”, który został zaopiniowany przez Rzecznika w 2004 r.

12. Brak poszanowania poglądów dziecka w wielu postępowaniach administracyjnych i sądowych, w szczególności tych, które dotyczą samotnych dzieci ubiegających się o status uchodźcy, nieletnich przestępców, dzieci umieszczonych w instytucjach wychowawczych oraz dzieci zatrzymanych w celu przesłuchania. Komitet postuluje stosowne zmiany legislacyjne oraz szkolenia osób stykających się z dziećmi w postępowaniu administracyjnym i sądowym. (pkt 30-31)

Problem nierespektowania prawa dziecka do bycia wysłuchanym w postępowaniu sądowym Rzecznik wskazał w *Informacji za 2003 r.* Uwaga Rzecznika w tym przedmiocie ma charakter generalny i dotyczy każdego rodzaju postępowania. Rzecznik zasygnalizował tę kwestię w sposób ogólny, w postaci jednej z uwag o stanie przestrzegania praw dziecka, mając na względzie pełną ochronę dziecka zarówno w procesie cywilnym, karnym, jak i administracyjnym.

Ponadto Rzecznik zajmuje się ochroną pokrzywdzonego dziecka przed powtórą wiktymizacją, kiedy staje się ono uczestnikiem postępowania przed organami wymiaru sprawiedliwości.

W listopadzie 2004 r. Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Przewodniczącego Sejmowej Komisji Nadzwyczajnej ds. zmian w kodyfikacjach o objęcie pokrzywdzonego dziecka zasadą jednokrotnego przesłuchania we wszystkich sprawach o przestępstwa, w których dopuszczono się względem małoletniego przemocy fizycznej lub psychicznej.

Rzecznik zaproponował stosowną nowelizację art. 185a kodeksu postępowania karnego. Dotychczasowa praktyka przesłuchiwanie małoletnich pokrzywdzonych w oparciu o art. 185a kpk wskazywała, iż przepis ten nie chroni dziecka w pełni przed powtórą wiktymizacją. Zdaniem Rzecznika potrzebne są również rozwiązania zapewniające składowi orzekającemu dokładne odtworzenie treści zeznań dziecka. Może to być nie tylko nagranie dźwiękowe (art. 185a § 3 k.p.k.), ale również przekaz audiowizualny umożliwiający obserwację (i to wielokrotną) zeznającego dziecka, jego reakcji i zachowania. Wystąpienie zostało skierowane także do Przewodniczącej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka oraz Ministra Sprawiedliwości. Inicjatywa spotkała się z pełną akceptacją członków Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka. Ustawa nowelizująca art. 185a k.p.k. została uchwalona na posiedzeniu Sejmu w **dniu 3 czerwca 2005 r.**²⁰

13. Brak zajęć z etyki we wszystkich szkołach jako alternatywy dla lekcji religii. (pkt 32-33)

Rzecznik nie zajmował się jak dotąd tą problematyką.

14. Brak krajowego systemu w zakresie monitorowania, przyjmowania skarg i rozwiązywania problemów dotyczących przemocy i porzucania dzieci oraz rozpowszechnione stosowanie kar cielesnych w domu, szkole, w środowisku

²⁰ Dz. U. z 2005 r. Nr 141, poz. 1181 (wejście w życie - 29 sierpnia 2005 r.)

opieki zastępczej oraz w takich instytucjach jak więzienia. Komitet zaleca stworzenie krajowego systemu zajmującego się w sposób kompleksowy gromadzeniem danych oraz rozwiązywaniem problemów wynikających z przemocy dotyczącej dziecko, a także ustanowienie absolutnego zakazu stosowania kar cielesnych i prowadzenie kampanii uświadamiających i edukacyjnych w tym zakresie. (pkt 34-35)

Jednoznaczne stanowisko o podjęcie inicjatywy legislacyjnej na rzecz systemowego rozwiązania problematyki ochrony dziecka przed przemocą wyraziłem już w 2001 i 2002 r., występując do Prezydenta²¹ i Przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny²². Istota zaproponowanych przeze mnie rozwiązań sprowadza się m.in. do oparcia systemu przeciwdziałania przemocy na strukturach samorządu powiatowego (wykorzystanie powiatowych centrów pomocy rodzinie), z wyodrębnieniem wyspecjalizowanego zespołu badającego problem i podejmującego działania zaradcze oraz utworzeniem jednego numeru telefonu dla całego kraju, pod którym byłyby przyjmowane zgłoszenia od ofiar przemocy. W tych powiatach, w których wprowadzone zostały lokalne systemy, wzorowane na propozycji Rzecznika Praw Dziecka – można już zaobserwować ich pozytywne efekty. Niestety inicjatywa Rzecznika nie została w sposób kompleksowy podjęta ani przez poprzedniego Prezydenta RP, ani przez Sejm IV kadencji. Niektóre z postulatów Rzecznika wykorzystano nowelizując ustawę o pomocy społecznej.²³

We wrześniu 2001 r. Rzecznik Praw Dziecka w piśmie, skierowanym do Prezydenta RP poparł wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich o podjęcie inicjatywy ustawodawczej w sprawie rozszerzenia treści art. 95 § 3 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, tj. nałożenia na rodziców obowiązku respektowania przyrodzonej godności dziecka.

W dniu 29 lipca 2005 r. Sejm uchwalił ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.²⁴ Zgodnie z art. 10 i 11 tej ustawy Rada Ministrów przyjmie Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i będzie składać Sejmowi corocznie sprawozdanie z jego realizacji.

Inicjatywy podejmowane w roku 2005 przez Rzecznika na rzecz ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem zostały zaprezentowane w *Informacji za rok 2005*.

15. Zbyt duża liczba dzieci żyjących w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych, co wymaga zmian idących w kierunku reintegracji z rodziną, jeżeli jest to możliwe, lub znalezieniem innych form opieki zastępczej, w tym szczególnie rodzin zastępczych, które winny otrzymywać zwiększone wsparcie finansowe oraz pomoc doradczą. (pkt 36-37)

Jedno z podstawowych działań Rzecznika na rzecz przechodzenia w naszym kraju od instytucjonalnych do rodzinnych form opieki zastępczej nad dzieckiem zostało opisane powyżej w pkt 11 w pierwszym akapicie.

Należy ponadto wspomnieć, że już w 2001 r. Rzecznik Praw Dziecka opracował program „Przekształcanie instytucjonalnych placówek opiekuńczo-wychowawczych w

²¹ BRPD/ZBiA/14/73/01/MK.

²² RPD/BA/30-11/02/MK.

²³ ustawa z dnia 12 marca 2004 r. (Dz. U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.)

²⁴ Dz. U. Nr 180, poz. 1493

rodzinne formy opieki nad dzieckiem”, który został przekazany do komisji sejmowych, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, służb nadzoru wojewódzkiego, powiatów oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych.

Rzecznik Praw Dziecka we współpracy z Instytutem Spraw Publicznych w 2004 r. kontynuował projekt badawczy dotyczący przekształcania instytucjonalnego systemu opieki nad dziećmi. Efektem badań jest kolejny raport pt.: „W kierunku rodzinnych form opieki zastępczej nad dziećmi” podsumowujący stan opieki zastępczej nad dzieckiem w Polsce w świetle standardów prawa międzynarodowego i założeń reformy realizowanej od 2000 roku.

Raport powstał na podstawie badań przeprowadzonych we wszystkich powiatach – powiatowych centrach pomocy rodzinie. Odnosząc się do zakładanych efektów reformy opieki zastępczej nad dzieckiem autorzy stwierdzają, że:

- Zbyt mało dzieci z opieki zastępczej powraca do rodzin naturalnych;
- System pomocy i wsparcia rodziny budowany jest zbyt wolno, a ilość specjalistycznych form pomocy niewystarczająca w stosunku do potrzeb;
- Sukcesem reformy jest rozbudowa różnorodnych rodzin zastępczych;
- Przeprowadzone badania wskazują, że tempo i zakres przekształcania instytucjonalnych form opieki w rodzinne jest zbyt wolny. Założone w przepisach ograniczenie liczby domów dziecka oraz zmniejszenie ich wielkości do roku 2006 (placówki nie większe niż 30-osobowe) wydaje się nierealne.

Wyniki badań skłaniają do wniosku, że reforma systemu opieki zastępczej wymaga przewartościowania, tak by jej sztywnym celem była reintegracja rodzin a nie „likwidacja domów dziecka”, bądź rozbudowa rodzinnych form opieki zastępczej²⁵.

16. Nasilenie antyzdrowotnych zachowań i stylów życia dzieci i młodzieży, stosunkowo wysoki wskaźnik cięż wśród nastolatków oraz niski procent matek karmiących piersią, co wiąże się z koniecznością nasilenia działań edukacyjnych i promujących zdrowy styl życia. (pkt 38-39, 42-43)

W 2002 roku Rzecznik Praw Dziecka przygotował dla potrzeb sejmowej Podkomisji stałej ds. Młodzieży „Informację do oceny podejmowanych działań w zakresie zdiagnozowania zjawisk zachodzących w obyczajowości dzieci i młodzieży”. Dokonał w nim diagnozy zagrożeń i patologii dotyczących młodzieży oraz przedstawił swoje postulaty dotyczące przeciwdziałania tym zjawiskom.

W 2003 roku²⁶ Rzecznik wystąpił do Ministra Zdrowia a w roku 2004²⁷ do Prezesa Rady Ministrów, wskazując na problem zachorowań dzieci i młodzieży na choroby weneryczne oraz prosząc o pojęcie działań zaradczych.

W odniesieniu do zagadnienia promocji karmienia piersią, Rzecznik wystąpił w 2004 roku do Ministra Zdrowia z wnioskiem o wprowadzenie do „Katalogu świadczeń szpitalnych” na ten rok zapisu, który pozwala na pokrycie z NFZ kosztów przedłużonej hospitalizacji matki karmiącej piersią (powyżej 7 dni)²⁸.

17. Zbyt mała liczba dzieci objętych szkolnictwem integracyjnym. Komitet postuluje opracowanie planu zredukowania w określonym czasie liczby dzieci

²⁵ Poza przepisami Konwencji o Prawach Dziecka, potrzebę zmiany paradygmatu opieki zastępczej nad dzieckiem uświadamia nam także najnowsza Rekomendacja Nr 1601 (2003) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy odnosząca się do sytuacji dzieci umieszczonych w instytucjach opiekuńczych.

²⁶ GR-500-9/03/MD.

²⁷ ZBA-500-35/04/JS.

²⁸ ZBA-500-15/04/MP/MKr

niepełnosprawnych objętych edukacją specjalną i zintegrowania ich z powszechnym tokiem nauczania i kształcenia zawodowego, z czym wiąże się konieczność przyznania powiatom odpowiednich środków finansowych, kadrowych i organizacyjnych. (pkt 40-41)

Działania Rzecznika w dziedzinie promocji szkolnictwa integracyjnego w 2004 roku zostały obszernie omówione w Rozdziale „Prawa dzieci niepełnosprawnych” *Informacji za 2004 rok*. Problematyka ta była również szeroko dyskutowana podczas Ogólnopolskiego Szczytu w Sprawach Dzieci, co znalazło wyraz w Dokumencie „Polska dla Dzieci”.

Ponadto w dniach 17 – 18 lutego 2004 roku Rzecznik wraz z Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej zorganizował Konferencję „*Wspomaganie rozwoju dziecka w środowisku przedszkolnym*”. Dotyczyła ona m.in. wczesnego wspierania rodzin z dzieckiem niepełnosprawnym oraz funkcjonowania przedszkoli integracyjnych.

W *Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka z 2004 r.* Rzecznik podkreślił szczególnie następujące problemy dzieci niepełnosprawnych: 1) ograniczanie prawa do edukacji, rewalidacji i rehabilitacji; 2) ograniczanie prawa do nauki, szczególnie na etapie ponadgimnazjalnym; 3) długotrwałe terminy oczekiwań na badania, wysokie koszty rehabilitacji, brak dostępu do specjalistów; 4) bariery architektoniczne.

18. Zwiększające się dysproporcje pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi w zakresie: dostępu do edukacji, materialnych warunkach funkcjonowania szkół, jakości edukacji, dostępu do przedszkoli, oferty programów i działań pozaszkolnych. Komitet postuluje w tym zakresie: zapewnienie obszarom wiejskim i biedniejszym społecznościom dodatkowych funduszy umożliwiających im zagwarantowanie takiej samej jakości edukacji i poziomu programów pozaszkolnych, jakie występują w szkołach miejskich, zapewnienie uczniom z biednych rodzin lub obszarów wiejskich dostępu do stypendiów lub innych form pomocy finansowej, umożliwiających im uczęszczanie do szkół średnich i przygotowanie do studiów wyższych. (pkt 44-45)

Rzecznik w swoich uwagach (pismo do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 czerwca 2004 r.²⁹) do przygotowywanego przez Rząd RP Narodowego Planu Działań na Rzecz Dzieci:

- uznał, że zbyt mały nacisk został położony w Planie na kwestie związane z zapewnieniem odpowiedniej opieki medycznej, pedagogicznej i psychologicznej wobec dzieci do 6 roku życia. W szczególności szersza grupa dzieci powinna zostać objęta w Polsce 2-3 letnim wychowaniem przedszkolnym (konieczne jest w naszym kraju upowszechnianie wychowania przedszkolnego).;
- w zakresie zapewnienia odpowiedniej jakości edukacji wnioskował o zaplanowanie większej ilości zadań odnośnie wyrównania szans edukacyjnych dzieci z obszarów wiejskich np. w zakresie wprowadzenia problematyki bezpieczeństwa i higieny pracy dzieci w gospodarstwach rolnych do szkolnych programów nauczania, prawa tych dzieci do zorganizowanego

²⁹ ZBA-071-26/04/MP

wypoczynku, upowszechnienia ich wychowania przedszkolnego, przeciwdziałania zjawisku segregacji szkolnej.

W dniu 17 września 2004 r. Rzecznik wystąpił do Wiceprezesa Rady Ministrów-Ministra Gospodarki i Pracy³⁰ o podjęcie pilnych działań, które usprawnią tryb wypłacania stypendiów z Europejskiego Funduszu Społecznego we wszystkich zainteresowanych powiatach z obszarów wiejskich i zmarginalizowanych. Ponadto wnioskował o wprowadzenie doraźnych rozwiązań, które umożliwią zwrot, uprawnionym uczniom, poniesionych przez nich we wrześniu br. kosztów, na uzasadnione wydatki związane z nauką.

W *Informacji* za rok 2003 Rzecznik wskazał na problem likwidacji małych szkół na obszarach wiejskich, co podnoszone było w licznych skargach indywidualnych napływających do Rzecznika Praw Dziecka. W tym zakresie Rzecznik informował zainteresowanych o możliwych środkach odwoławczych, podawał wykładnię przepisów prawnych, a w niektórych przypadkach podejmował czynności wyjaśniające oraz interwencyjne na miejscu. Interwencje Rzecznika sprawiły, że wiele szkół nie zostało ostatecznie zlikwidowanych.

Wielokrotnie Rzecznik zwracał uwagę na problem nierówności szans edukacyjnych. Występuje on szczególnie na etapie przedszkolnym. W Polsce obserwuje się duże dysproporcje w upowszechnianiu wychowania przedszkolnego pomiędzy miastem a wsią. Nierówność szans edukacyjnych przejawia się także m.in. w segregacji uczniów w szkole.

W *Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka w Polsce w 2004 r.* Rzecznik zasygnalizował problem zjawiska segregacji uczniów w szkołach i placówkach oświatowych. W wielu placówkach oświatowych zaznacza się zjawisko faktycznej segregacji uczniów ze względu na status społeczny, czy majątkowy, miejsce zamieszkania, niepełnosprawność, zawód rodziców. Wprowadzane są podziały na „lepszych” i „gorszych” uczniów, „lepsze” i „gorsze” klasy.

19. Przedłużanie rozpatrywania wniosków samotnych nieletnich o przyznanie statusu uchodźcy poprzez uciążliwe procedury mianowania ich prawnych przedstawicieli, odpowiedzialnych wyłącznie za kwestie administracyjne i nie zobowiązanych do działania w najlepszym interesie dziecka oraz brak dostępu do edukacji dla dzieci oczekujących na przyznanie statusu uchodźcy w przypadku umieszczenia ich pod tymczasowym nadzorem, który w pewnych przypadkach może wiązać się z przetrzymywaniem razem z nieletnimi przestępcami. Komitet zaleca zmianę ustawodawstwa dotyczącego uchodźców w zakresie opieki prawnej przyznawanej nieletnim, zapewnienie pełnego dostępu do edukacji dzieciom oczekującym na przyznanie statusu uchodźcy oraz zagwarantowanie całkowitego odseparowania takich dzieci od nieletnich przestępców. (pkt 46-47)

W dniu 18 marca 2004 r. odbyło się spotkanie przedstawicieli Rzecznika Praw Dziecka z Dyrektorem Generalnym Urzędu do Spraw Repatriacji i Cudzoziemców. Spotkanie było poświęcone tematyce małoletnich cudzoziemców, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Omówione zostały m.in. kwestie związane z realizacją praw szczególnych kategorii małoletnich cudzoziemców – małoletnich ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy oraz przebywających w Polsce nielegalnie. Dyrektor URiC *przedstawił zasady ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom*

³⁰ ZBA-500-31/04/MP

ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 128, poz. 1176 z późn. zm.) odnoszące się do postępowania z małoletnimi bez opieki (tj. bez przedstawiciela ustawowego).

W dalszej części omówiono sytuację małoletnich przebywających w ośrodkach dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy.

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka wskazali na problemy związane z nieuregulowaną sytuacją prawną dzieci, których rodzice przebywają w Polsce nielegalnie. Niepokój budzą bowiem informacje dotyczące utrudniania dzieciom cudzoziemskim dostępu do nauki. Do niektórych szkół przyjmowane są one bowiem tylko jako wolni słuchacze. Dyrektorzy tych placówek tłumaczą swoje decyzje brakiem uregulowań prawnych.

Dzieci nie mające pozwolenia na pobyt w Polsce nie mogą być objęte ubezpieczeniem zdrowotnym. Istnieje problem z pokryciem kosztów leczenia tych dzieci.

Mając na uwadze najlepiej pojęty interes dobra każdego dziecka obydwie strony zadeklarowały podjęcie ściślejszej współpracy, która może się przyczynić do skuteczniejszego monitorowania sytuacji dzieci cudzoziemskich i pozwoliła uniknąć niekorzystnych dla nich rozwiązań prawnych. (Patrz punkt 3.2)

- 20. Postrzeganie Polski jako kraju pochodzenia, przeznaczenia i tranzytu dzieci będących przedmiotem handlu w celach związanych z praktykami seksualnymi. W celu zmiany tej sytuacji Komitet zaleca: przyjęcie międzynarodowych instrumentów dotyczących zwalczania i karania handlu ludźmi oraz seksualnego wykorzystywania dzieci w celach komercyjnych, zapewnienie, że wszystkie osoby poniżej 18 lat trudniące się prostytutką i produkcją materiałów pornograficznych nie podlegają środkom karnym i korzystają z pełnej ochrony, szkolenie funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania, pracowników społecznych w zakresie przyjmowania, monitorowania, badania i ścigania skarg w sposób chroniący dziecko, zapewnienie wszystkim ofiarom handlu ludźmi i przymusowej prostitucji dostępu do odpowiednich programów i świadczeń umożliwiających rekonwalescencję i reintegrację. (pkt 48-49)**

W dniu 10 września 2004 r. Sejm RP uchwalił ustawę o ratyfikacji Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostitucji i dziecięcej pornografii, przyjętego w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r.

W lutym 2005 r. Rzecznik Praw Dziecka skierował do Podsekretarza Stanu MSWiA swoje postulaty³¹ (m.in. związane z dostosowaniem polskiego ustawodawstwa do postanowień Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostitucji i dziecięcej pornografii oraz wzmocnieniem ochrony dziecka – ofiary handlu ludźmi przed powtórnią wiktymizacją podczas śledztwa) do projektu Krajowego Programu Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi na lata 2005 - 2006, który jest efektem prac międzyresortowego Zespołu do Spraw Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi³². Zadeklarował również gotowość uczestnictwa swojego przedstawiciela w charakterze obserwatora i eksperta w dalszych pracach Zespołu.

Ponadto przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka biorą udział w pracach grupy roboczej, powołanej przez Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) do wypracowania nowego instrumentu przeciwdziałania handlu ludźmi w

³¹ Pismo z dnia 14 lutego 2005 r., Nr ZBA 071-9/05/TR/MP

³² Zespół powołany Zarządzeniem nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2004 r.

szczegółności na obszarze Europy Środkowej i Wschodniej. W 2004 r. odbyły się następujące spotkania:

- 1) W dniu 23 lipca 2004 r. w siedzibie OBWE w Wiedniu odbyło się spotkanie, które miało na celu zawiązanie porozumienia organizacji działających na rzecz zwalczania handlu ludźmi (Alliance Against Trafficking in Persons) zorganizowane przez dr Helgę Konrad, Specjalnego Przedstawiciela OBWE ds. Zwalczania Handlu Ludźmi;
- 2) W dniach 23-24 września w Helsinkach zorganizowana została przez Specjalnego Przedstawiciela OBWE ds. Zwalczania Handlu Ludźmi międzynarodowa konferencja pod tytułem „Zapewnienie ochrony praw człowieka w krajach przeznaczenia – przerwanie łańcucha handlu ludźmi”. Była ona jednym z cyklu międzynarodowych spotkań zmierzających ku wypracowaniu skutecznych metod przeciwdziałania przemocy i wykorzystaniu seksualnemu dzieci w aspekcie międzynarodowego handlu istotami ludzkimi. Polska wedle najnowszych raportów OBWE oraz Rady Europy jest nie tylko krajem tranzytu, ale coraz częściej krajem przeznaczenia dla młodocianych ofiar *traffickingu*. Zjawisko handlu dziećmi jest plagą we współczesnej Europie (mówi się o oficjalnie o 1 mln ofiar rocznie, nieoficjalnie o 4 mln!). Skuteczne jego zwalczanie wymaga stworzenia narzędzi międzynarodowych, ścisłej współpracy władzy wykonawczej z sądowniczą, a także wypracowania odpowiednich instrumentów prawnych.

Inicjatywy podjęte przez Rzecznika w celu zmian w ustawodawstwie polskim na rzecz ochrony dzieci przed wszelkimi formami wykorzystania seksualnego zostały przedstawione powyżej w pkt. 3.3.

21. Zbyt duża liczba nieletnich przebywających przez dłuższy czas pod czasowym nadzorem traktowanym jako zatrzymanie przedprocesowe lub kara za czyny w domach poprawczych oraz nienależyte warunki bytowe i brak możliwości kontaktowania się z rodziną w niektórych placówkach zatrzymania. Komitet za konieczne uznaje: zapewnienie pełnego przestrzegania norm wymiaru sprawiedliwości dla nieletnich określonych w stosownych dokumentach międzynarodowych, wdrożenie przepisów zapewniających maksymalny pobyt pod nadzorem przez trzy miesiące, pozbawianie wolności wyłącznie w ostateczności oraz ochronę praw dziecka w warunkach pozbawienia wolności. (pkt 50-51)

W 2002 r. przedstawiciele Rzecznika wizytowali zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich. W wyniku wizytacji powstał raport p.t. „*Informacja Rzecznika Praw Dziecka na temat przestrzegania praw wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich*”. Został on przekazany Ministrowi Sprawiedliwości.³³ W odpowiedzi Minister Sprawiedliwości poinformował, iż raport stał się podstawą do podjęcia działań wyjaśniających przez służby nadzoru. Uwagi i spostrzeżenia zawarte w raporcie zostały szczegółowo wyjaśnione, a część z nich uwzględniona w planie pracy nadzoru nad zakładami poprawczymi i schroniskami dla nieletnich.

W Uwagach o stanie przestrzegania praw dziecka z 2004 r. Rzecznik podniósł, iż brak jest kompleksowych uregulowań prawnych dotyczących umieszczania nieletnich w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (bez skierowania). Podczas prac nad dostosowaniem polskiego prawa do standardów międzynarodowych pominięto przepisy regulujące postępowanie z wymagającą opieki osobą nieletnią w wieku 13-18

³³ RPD/GR-30-10(1)/02/DJ

lat. Brak przepisów powoduje, że dyrektorzy placówek opiekuńczo-wychowawczych odmawiają przyjmowania takich osób (bez skierowania). Zgodnie z prawem nie mogą przyjmować ich także policyjne izby dziecka.

Ponadto w projekcie *Kodeksu nieletnich* (Dział III - przepisy dotyczące postępowania wykonawczego) podjęta zostaje próba kompleksowej regulacji spraw pobytu nieletnich w placówkach ochronno-wychowawczych i zakładach poprawczych.

Kodeks na wstępie działu poświęconego postępowaniu wykonawczemu zmierza do usunięcia niejasności występujących pod rządem ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a także do podkreślenia, że chodzi tu o działalność wychowawczą w stosunku do osoby, która musi być traktowana jako podmiot nie zaś jako przedmiot tych oddziaływań. Zmianie ulega organizacja zakładów poprawczych, a także uporządkowana zostaje odnosząca się do nich nomenklatura. Wyróżnia się trzy rodzaje zakładów, w których organizacja pracy z nieletnimi ma być dostosowana do cech nieletnich w nich umieszczanych. Zakłady zwykłe dzielą się na dwa typy, w których reżim wychowawczy powinien być dostosowany do cech umieszczanych w nich nieletnich. Taka organizacja jest prostsza i wydaje się lepiej uwzględniać sposób prowadzenia działalności wychowawczej. W *Kodeksie* uregulowano zagadnienia praw i obowiązków nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych lub schroniskach dla nieletnich, które dotąd regulowane były postanowieniami wykonawczymi. Zadecydowała o tym materia regulowana tymi przepisami, gdyż kwestia praw i obowiązków nieletnich w zakładach i schroniskach, łącząca się ściśle z ograniczeniem ich praw obywatelskich, powinna być regulowana przepisami ustawowymi. W toku wykonywania środków orzeczonych przez sąd konieczne jest kierowanie się zasadą indywidualizacji oddziaływań wychowawczych, na co *Kodeks* kładzie wyraźny nacisk. Temu celowi służy przyznanie dyrektorom zakładów poprawczych, schronisk dla nieletnich i placówek ochronno-wychowawczych znacznego zakresu swobody decyzji, aby mogli oni dostosować działania wychowawcze do indywidualnych potrzeb, możliwości i cech nieletniego. W *Kodeksie* zamieszczono przepisy dotyczące środków zapewnienia bezpieczeństwa w ośrodkach, placówkach, zakładach i schroniskach dla nieletnich, w tym przepisy regulujące stosowanie środków przymusu, dotąd znajdujące się w przepisach wykonawczych do ustawy z o postępowaniu w sprawach nieletnich, ponieważ określają one warunki ograniczania konstytucyjnie zagwarantowanych praw obywatelskich, a zatem jest to materia, która powinna być regulowana przepisami ustawy.

22. Sytuacja Romów, którzy wciąż pozostają ofiarami szerokiej dyskryminacji, w niektórych przypadkach ograniczającej prawo dzieci romskich do edukacji, opieki zdrowotnej i opieki społecznej. Zmiana tej sytuacji wymaga: rozpoczęcia intensywnej kampanii edukacyjnej zwalczającej negatywne postawy wobec Romów i uczącej tolerancji wobec innych kultur, opracowanie i wdrożenie planu zapewniającego integrację dzieci Romów z systemem powszechnej edukacji, wprowadzenie do programów szkolnych informacji o historii i kulturze Romów. (pkt 52-53)

W 2003 r. przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka uczestniczył w charakterze niezależnego obserwatora w pracach rządowego Zespołu do spraw Opracowania Krajowego Programu Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej i Związanej z Nimi Nietolerancji. Większość postulatów zgłoszonych przez Rzecznika zostało uwzględnionych w ostatecznej wersji programu.

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka wizytowali w dniu 22 marca 2004 r. społeczność romską w Kłodzku. W wyniku spotkań stwierdzono, że ocena sytuacji dzieci romskich w zakresie dostępności nauczania, podtrzymywania tożsamości narodowej oraz integracji w środowisku lokalnym wymaga badań na większą skalę. Wydaje się, że problemy występujące na terenie Kłodzka są typowymi dla całej społeczności romskiej w Polsce i jako takie są niepokojącym sygnałem wymagającym podjęcia działań zaradczych. W wypracowaniu skutecznego programu dla mniejszości romskiej mogą pomóc doświadczenia i wnioski wynikające z pilotażowego programu realizowanego na terenie województwa małopolskiego – trzyletni program pod patronatem rzecznika Praw Obywatelskich (przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka uczestniczyli w podsumowaniu programu).

W dniu 29 września 2004 r. przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka uczestniczyli konferencji naukowej na temat „Dyrektywy Unii Europejskiej dotyczące równego traktowania bez względu na rasę, jako instrument zmiany prawa polskiego” na Uniwersytecie Warszawskim. Jej organizatorami byli: Europejskie Centrum Praw Romów (European Roma Rights Center), Polskie Stowarzyszenie Edukacji Prawnej oraz Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

Patronat nad konferencją objęła Pani Magdalena Środa – Pełnomocnik Rządu ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn.

Eksperti z Europejskiego Centrum Praw Romów przybliżyli uczestnikom treść aktów prawa międzynarodowego, związanych z dyskryminacją, w tym w szczególności dwóch Dyrektyw UE:

- 1) Dyrektywy Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. o zastosowaniu podstawowej zasady równouprawnienia bez względu na rasę lub przynależność etniczną, która weszła w życie w dniu 19 lipca 2000 r.;
- 2) Dyrektywy Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, która weszła w życie w dniu 2 grudnia 2000 r.

oraz zaprezentowali metody ich skutecznego wprowadzania w życie.

23. Brak ratyfikacji przez Polskę dwóch Dodatkowych Protokołów do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie sprzedaży dzieci, dziecięcej prostytucji i pornografii oraz angażowania dzieci w konflikty zbrojne. (pkt 54-55)

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił m.in. do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w dniu 8 grudnia 2003 r.³⁴ z wnioskiem o podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do jak najszybszej ratyfikacji w Polsce Protokołu Fakultatywnego do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjętego w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r. W dniu 10 września 2004 r. Sejm RP uchwalił ustawę o ratyfikacji przedmiotowego Protokołu.³⁵ W dniu 23 lipca 2004 r. Sejm RP uchwalił ustawę o ratyfikacji Protokołu Fakultatywnego w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, przyjętego w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r.³⁶

³⁴ ZBA-500—34/03/MKr

³⁵ Dz. U. Nr 238, poz. 2389

³⁶ Dz. U. Nr 194, poz. 1982